NOI BUNURI ARHEOLOGICE DE VALOARE EXCEPȚIONALĂ PENTRU CUNOAȘTEREA CIVILIZAȚIEI GETO-DACICE RECUPERATE RECENT. EXPERTIZE ARHEOLOGICE

GEORGE TROHANI

NOUVEAUX OBJETS ARCHEOLOGIQUES D'UNE VALEUR EXCEPTIONNELLE CONCERNANT LA CONNAISSANCE DE LA CIVILISATION DES GETO-DACES RECEMMENT RECUPERES. EXPERTISES ARCHEOLOGIQUES.

Récemment, en 2015, suite à des démarches de divers institutions gouvernementales et des scientifiques du Musée National d'Histoire de Roumanie, on a pu recouperer divers objets d'une valeur exceptionnelle concernant la civilisation des Gèto-Daces. Il s'agit d'objets de parures en argent et d'une monnaie en or, tous datant du Ier siècle av. J.C. – Ier siècle ap. J.C.

MOTS CLEFS : bracelets, fibules, colliers, anneaux, phalères, pendentifs, monnaie, or, argent, Gèto-Daces.

CUVINTE CHEIE : brățări, fibule, coliere, inele, falere, pendentive, monetă, aur, argint, geto-daci.

În baza Ordinului Ministrului Culturii Nr. 2098 din 11 februarie 2015, am efectuat, în perioada 17–20 februarie 2015, o deplasare la München, Germania, în vederea expertizării unor bunuri probabil sustrate și exportate ilegal din România. Este vorba despre bunuri indisponibilitate la solicitarea autorității judiciare române, puse în vânzare de către două firme din München, Germania, și anume:

I. Casa de licitații Gorny & Mosh, prin intermediul licitației nr. 218 din decembrie 2013 **trei loturi (fragmente) de tezaure dacice din argint**, după cum urmează: un fragment de tezaur compus din patru fibule cu nodozități, trei coliere, două brățări spiralice și trei inele, toate din argint (**lot nr. 120**), două falere din argint aurit (**lot nr. 324**) și un fragment de tezaur compus din patru piese distincte, un colier și trei piese de podoabă din argint cu pendentive triunghiulare (**lot nr. 765**);

II. Firma Gerhard Hirsch Nachfolger prin licitația din 11.02.2015 trei loturi de piese¹ după cum urmează: un fragment de tezaur de piese dacice din argint compus dintr-un colier (torques), o brățară, un inel-verigă și o verigă-inel (**lot nr. 630**), o brățară din argint (**lot nr. 677**) și o monetă de aur (**lot nr. 1601**).

În cele ce urmează vom prezenta mai întâi piesele pe loturi – un fel de răspuns detaliat la întrebările 1, 3 și 4 din Ordinul amintit. Iar apoi, la Concluzii, vom răspunde punctual și concis la întrebările puse prin același Ordin al Ministrului Culturii și Ordonanța Procurorului.

Ordinea prezentării pieselor se face conform cataloagelor de licitații ale respectivelor firme de licitații. Pentru Casa de Licitații Gorny & Mosh în volumul Auktion 218, 18 decembrie 2013, iar pentru firma Gerhard Hirsch Nachfolger în volumele Auktion 305, 11 februarie 2015 și Auktion 306, 12 februarie 2015 (moneta).

Pentru încadrare tipologică a pieselor s-a ținut seama de bibliografia română de specialitate, lucrările de bază fiind: Daniel Spănu, *Tezaurele dacice. Creația în metale prețioase din Dacia preromană*, Editura Simetria, București, 2012 și Liviu Mărghită, *Tezaure de argint dacice. Catalog*, Muzeul Național de Istorie a României, București, 1976.

¹ Cântărirea și fotografierea acestor piese nu ne-a fost permisă.

I. A. GORNY & MOSCH LOT 120

a. Patru *fibule cu noduri*, din argint – varianta trei noduri bitronconice mici între patru noduri mari, de asemenea bitronconice. Realizată dintr-o singură bucată de metal, cu resort bilateral și coardă la exterior. Arcul este proeminent și se continuă cu o portagrafă laterală. Picioarul este îndoit peste arc de care se fixează prin răsfrângerea unor prelungiri laterale. La îmbinarea piciorului cu resortul se află o placă rombică. L = 11–12,5 cm. Greutatea pieselor este 98 g, 98 g, 108 g și 111 g. Prezintă urme de pământ și rugină de fier în special pe resorturile bilaterale. Reprezintă un tip de fibulă specific dacilor din zona Transilvaniei în sec. I a. Chr. Se cunosc până în prezent circa 80 de exemplare. Majoritatea cântăresc între 50 g și 125 g, dar există și piese de peste 200 g. Lungimea lor situându-se în jurul a 12 cm.

b. *Centură garnitură*, din argint, compusă din 10 plăci dreptunghiulare, împăturite în trei. Opt plăci au una din extremități prevăzută cu o fantă decupată prin care este petrecută și îndoită o clemă provenită din capătul opus, îngustat. Celelalte două plăci au extremitățile suprapuse, fără elemente de prindere. Plăcile sunt prinse între ele cu ajutorul a 10 verigi din tije de argint cu capetele înfășurate unul peste altul. Ltotală = 67,5 cm. Piese asemănătoare s-au descoperit la Fântânele (jud. Dolj) și Tilișca (jud. Sibiu), într-un mormânt de incinerație. Datează din secolul I a. Chr. – eventual începutul secolului I p. Chr.

c. *Lanț centură*, din argint. Compus din 23 de segmente alcătuite din două tije împletite în torsadă și capetele terminate cu câte o buclă de prindere. Fiecare segment are lungimea de 5 cm. În mijlocul lanțului se află o verigă dintr-o tijă-sârmă de argint cu capetele înfășurate unul peste altul. De această verigă atârână un pendentiv baghetă (denumit „bastonaș” sau „cui”)

realizat dintr-o tijă cu secțiunea rotundă, un capăt fiind ascuțit, iar celălalt îndoit și înfășurat pe corpul piesei. Separat, de aceeași verigă, este atârnat un alt lanț compus din 10 segmente identice cu cele anterioare, dar care au lungimea de 4 cm. Interesant este faptul că cel de al doilea lanț, pe post de pendentiv, are prinsă de el o mică *fibulă de tipul celor „cu scut”* – placa arcului având un contur rombic. Prinderea se face cu ajutorul acului fibulei, desprins prin rupere din resortul bilateral al fibulei și trecut prin acest resort prin îndesare și prin trecere prin bucla ultimului segment al lanțului.

Despre fibula cu scut trebuie spus că este un tip specific geto-dacilor atât din Transilvania, cât și de la sud de Carpați, precum și în nord-vestul Bulgariei în a doua jumătate a secolului I a. Chr. În privința lanțului centură, o piesă asemănătoare provine de la Cetățeni (jud. Argeș), datând din a doua jumătate a secolului I a. Chr. – prima jumătate a secolului I p. Chr.

d. *Brățară* realizată din împletirea în trei a unei tije foarte lungi de argint, de circa 1,50 m, răsucită, cu o reproducere fidelă a capetelor în sens opus. Două tije în spirală plată, învârtite de patru ori, se unesc și formează un romb plat cu laturile arcuite și o nervură centrală din care repornește o singură tijă, mai groasă, ce formează corpul brățării, încolăcindu-se pe tija a doua. Înainte de încolăcire, respectiva tijă trece printr-un ochi de mari dimensiuni format în trei spirale suprapuse ale celeilalte tije. D = 13,5 cm, G = 123 g.

Reprezintă un tip unicat, până în prezent, de brățară. Dacă pentru corpul împletit sunt numeroase analogii, pentru modul de realizare al extremităților singurele analogii sunt torțile vaselor de argint din tezaurul de la Sâncrăieni (jud. Harghita) din a doua jumătate a secolului I a. Chr.

e. Două *brățări spiralice*, din argint – compuse dintr-o tijă subțire ce formează 3–4 spirale, cântărind 40–41 g. Capetele brățărilor sunt aplatizate și decorate cu linii incizate, trasate oblic, paralele, uneori în forma literei „X”, totul redând corpul cu cap al unui șarpe. D (brățărilor) = cca 10 cm.

Brățări oarecum asemănătoare s-au descoperit la Cehețel (jud. Harghita), Cojocna (jud. Cluj), Slimnic (jud. Sibiu), Șarmășag (jud. Sălaj), dar și București.

f.1. *Inel* dintr-o tablă de argint, de formă ovală și îndoită. Decorat prin tehnica au repoussé, cu patru linii paralele cu marginile care delimitează două șiruri de perle tubulare. D = 2–4 cm, G = 4 g. Inele asemănătoare, dar numai ca formă geometrică, s-au descoperit la Chirnogi (jud. Călărași) și la Kuvín (Serbia), datând din a doua jumătate a secolul I a. Chr. Motivul decorativ este mai răspândit în lumea celtică din părțile Serbiei.

f.2. *Inel* spiralic dintr-o sârmă de argint formând patru spirale. D = cca 2,5 cm, G = 4 g. Acest tip de inel reproduce în miniatură brățările spiralice simple din secolul I a. Chr.

f.3. *Inel* tubular dintr-o tablă de argint cu o grosime mai mică de 1 mm. D = 2 cm, l = 1 cm, G = 1 g. Decorat prin incizie cu opt linii paralele cu marginile. Păstrează urme de rugină de fier.

I. B. GORNY & MOSCH LOT 324

1. Două *falere* din tablă de argint. Redau, prin tehnica *au repoussé*, bustul unui personaj masculin. Părul lung, cu cărare pe mijloc și codiță-bucă pe fiecare ureche. Pe gât două coliere și un colan cu pandantiv. Spațiul din jurul figurii umane este decorat cu șiruri de puncte incizate. Chenarul se compune dintr-un șirag de „perle” și o bandă de linii ce formează de jur-împrejurul piesei un zig-zag. Partea expusă vederii este aurită. D = 9,5 cm, G = 11 g, respectiv 17 g. Piese sunt fragmentare, cu părți lipsă. Pe spate se văd urmele lipiturilor făcute cu o rășină epoxidică (gen UHU sau lipinol). În prealabil la așa zisa „restaurare” piesele au fost spălate.

Două piese identice au fost descoperite în 1938 într-o carieră de nisip pe malul nordic al lacului Herăstrău din București. Se datează în secolul I a. Chr.

FAȚĂ

SPATE

I. C. GORNY & MOSCH LOT 765

a. *Colier* din argint compus dintr-un disc central decorat în tehnica *au repoussé*. În centru se află o proeminență conică înconjurată de 12 alte proeminențe mai mici, de asemenea conice. Marginea discului este decorată cu un șir de 44 proeminențe mici conice, patru dintre ele, într-o zonă exterioară, fiind deteriorate prin perforare totală. Spațiul dintre cele două șiruri de proeminențe conice este împărțit, cu ajutorul a câte unei proeminențe mai mari, în patru cartiere. În centrul fiecărui cartier se află câte un semicerc, în relief, cu deschiderea spre exterior. Din „diametrul” orizontal, din spațiul dintre proeminența conică despărțitoare de cartiere și șirul de proeminențe conice exterioare, este prinsă, în dreapta și stânga, cu ajutorul a două mici verigi late, din care câte una face corp comun cu discul, câte o verigă-inel realizată dintr-o tijă subțire. Cele două capete ale acestor tije sunt pe o porțiune de circa o treime din circumferința verigii-inel paralele, iar apoi se înfășoară, cu două spirale, pe corpul tijei. De fiecare verigă este atârnat, cu ajutorul unui peduncul dreptunghiular, câte un pandantiv plat în forma literei C plin (cvasi semilună, lunule).

Pe dosul discului central, de acele două verigi late este prinsă, pornește spre stânga și dreapta discului central, înfășurându-se pe câte o prelungire dreptunghiulară a discului central, o tijă formată din opt spirale. Extremitățile exterioare ale acestor spirale se înfășoară spiralic în jurul piciorului câte unei noi verigi late, în forma literei Ω , de care atârna către un nou inel-verigă cu pandantiv plat în forma literei C plin (lunulă).

Pe dosul acestor verigi late este petrecută, de asemenea, câte o verigă simplă de formă ovală. De aceste verigi simple, una pe componenta decorativă din dreapta și una pe cea din stânga, sunt prinse câte două tije îndoite și înfășurate pe ele ce formează câte două mici lanțuri paralele, ale căror extremități sunt ochiuri de trecere – într-o parte pentru veriga simplă ovală, după cum am spus, iar în partea opusă printr-un inel-verigă asemănător cu cele anterioare dar fără pandantiv plat în forma literei C plin.

În părțile de mijloc și la capetele prin care trec aceste ultime inele-verigi se află câte o verigă lată în forma literei Ω ancorate de cele două lanțuri împletite. Prin aceste verigi late în formă de Ω , câte două pe componentele decorative din dreapta și respectiv din stânga colierului, trece câte un inel-verigă de care este prins iarăși câte un pandantiv plat în forma literei C plin (cvasi semilună). Ltotală = 13,50 cm, G = 21 g.

Compoziția colierului amintește de descoperiri din lumea celtică și romană timpurie, din secolul I p. Chr., din zona Dunării de Jos – sud-vestul Olteniei, Serbia și nord-vestul Bulgariei.

b. Pereche de doi „cercei” (cum sunt denumiți în catalogul de licitație) identici ca înfățișare. Constituie de fapt o pereche de *pandantive*. Pe o verigă-inel cu capetele suprapuse sunt înfășurate două sârme, separate, ce formează câte un fel de floare prin care trece câte o mică verigă-inel identică cu cele anterioare, iar de fiecare inel-verigă atârână câte un pandantiv triunghiular (triunghi isoscel cu baza lată) din tablă plată de argint, prin intermediul unui peduncul dreptunghiular. Acest tip de pandantiv triunghiular reprezintă, în fapt, foarte stilizat, un topor-secure. De veriga-inel principală, prin intermediul unui peduncul dreptunghiular, atârână un pandantiv de dimensiuni ceva mai mari în formă de triunghi echilateral (topor-secure). De colțurile opuse pedunculului este prins, prin intermediul unor verigi late în forma literei Ω ce străpung triunghiul (toporul-secure), câte un inel-verigă de care atârână câte un pandantiv triunghiular (triunghi isoscel cu baza lată, topor-secure) din tablă plată de argint, prin intermediul unui peduncul dreptunghiular.

„Triunghiul echilateral” (topor-secure) este decorat, prin incizie cu linii continue în zig-zag – una paralelă cu marginile triunghiului, iar altele după cum urmează: în centrul triunghiului două linii în forma literei „Z” suprapuse formând o cruce gamată; în dreptul pedunculului de prindere de veriga-inel principală pornește dinspre vârf spre centrul triunghiului o linie în zig-zag ce unește cele două vârfuri ale unor „V-uri” paralele, concentrice, ce formează două pătrate concentrice cu două laturi comune cu liniile marginale. Lungimea celor doi „cercei” (pandantive) este de 8,5 cm, iar greutatea de 15 g, respectiv 13 g.

c. *Inel cu pandantive* de argint dintr-o bandă lată străpunsă de trei verigi late în forma literei Ω . De aceste verigi late este prinsă câte o verigă-inel identică cu cele de la colier, iar de fiecare din cele trei verigi-inele este atârnat câte un pandantiv triunghiular (triunghi isoscel cu baza lată) din tablă plată de argint, prin intermediul unui peduncul dreptunghiular. Circumferința inelului din bandă lată este de 6 cm. Greutatea acestui obiect de podoabă este de 9 g. În privința pandantivelor triunghiulare (topor-secure), atârinate de un inel-verigă, amintim pe cele de la Bistrița (jud. Bistrița-Năsăud), Mediaș și Rovinari (fost Poiana Gorj) deci din Oltenia și Transilvania. Este de menționat faptul că recent, în anul 2013, firma Hirsch a mai scos la licitație piese asemănătoare, provenind probabil din aceeași descoperire ilegală. Piese respective au fost recuperate de autoritățile române.

II. A. GERHARD HIRSCH LOT 630

1. *Colier* (torques, colan) dintr-o bară (tijă) de argint. Un capăt răsucit, întors în spirală pe corp, formând o închizătoare-inel spiralată, lungă și petrecută peste celălalt capăt, ce este întors ca un cârlig și terminat cu un buton conic. De corp sunt atârinate trei inele-verigi prelucrate, fiecare, din câte o bară (tijă) de argint. Primul inel-verigă are modalitatea de închidere asemănătoare cu cea a colierului. Al doilea inel-verigă, cel din mijloc, are un capăt terminat cu un buton conic, peste care se înfășoară celălalt capăt, terminat liber. Al treilea inel-verigă are capetele înfășurate unul peste altul. De fiecare inel-verigă

atârână câte un pandativ triunghiular, obținut dintr-o tablă de argint. Pandantivele sunt decorate în tehnica *au repoussé* cu motive geometrice. Pandativul ce atârână de primul inel-verigă este deteriorat, dar păstrează urme de decor. Pandativul ce atârână de al doilea inel-verigă are forma unui triunghi isoscel cu colțurile rotunjite. Baza este mai mare decât cele două laturi egale. Este posibil să fi fost decorat. Pandativul ce atârână de al treilea inel-verigă are de asemenea forma unui triunghi echilateral cu colțurile rotunjite. În centrul său sunt incizate patru semicercuri în vârtej spre stânga semănând cu o cruce gamată, iar în partea superioară a triunghiului grup de 8 linii identice cu primele, reproducând spițele unei roți. De cele două colțuri libere atârână câte un inel-verigă, identice cu inelul-verigă nr. 1, dar de dimensiuni mai mici. Și de aceste două inele-verigi atârână câte un pandativ triunghiular. D (colier) = 10,5 cm.

Piese asemănătoare, în totalitate sau în parte, s-au descoperit în tezaurele dacice de la Bălănești (jud. Olt), Cerbăl (jud. Hunedoara), Moțăței (jud. Dolj), Sărăcsău (jud. Alba) și Șarmășag (jud. Sălaj). În privința pandantivelor triunghiulare, care pot reprezenta foarte schematic un topor-secure, atârinate de un inel-verigă, amintim pe cele de la Bistrița (jud. Bistrița-Năsăud), Mediaș și Rovinari (fost Poiana Gorj)

2. *Brățară* dintr-o bară (tijă) de argint. Un capăt răsucit, întors în spirală pe corp, formând o închizătoare-inel în care intră celălalt capăt, întors ca un cârlig. D = cca 6 cm.

O brățară asemănătoare s-a descoperit în tezaurul de la Cehețel (jud. Harghita)

3. *Inel-verigă* dintr-o bară (tijă) de argint ce are capetele suprapuse și înfășurate în spirală. Pe corp atârână un pandativ în formă de topor (secure). D = cca 4,5 cm. Prezintă urme de rugină de fier și posibil de pământ.

Piese asemănătoare s-au descoperit la Rovinari (fost Poiana Gorj), Șaeș (jud. Mureș) și Sighișoara, Tekija (Serbia, pe malul Dunării vis-a-vis de Orșova), iar din bronz în regiunile extracarpătice.

4. *Verigă-inel* dintr-o bară (tijă) de argint, cu capetele depărtate.

Piese asemănătoare, în descoperiri disparate, s-au identificat la Hărman (jud. Brașov), Augustin (jud. Brașov), Poiana (jud. Galați), Popești (jud. Giugiu) dar și la Cojocna (jud. Cluj), Mediaș, Moigrad (jud. Sălaj), Cetățeni (jud. Argeș) și Rovinari (fost Poiana Gorj).

II. B. GERHARD HIRSCH LOT 677

1. *Brățară* dintr-o bară (tijă) de argint cu secțiunea rotundă. Un capăt terminat cu un bulb, iar celălalt aplatizat triunghiular și decorat, prin punctare, ca un cap de șarpe – doi ochi circulari cu câte un punct în mijloc și două nări punctiforme. Toată partea central-exterioară este decorată cu un șir de puncte incizate. Coama redată prin câte 8 semicercuri de fiecare parte a șirului punctiform central. D = 6,1 cm. A fost bine spălată și curățată de eventuale depuneri de sol sau de alte materiale. Decor oarecum asemănător se află pe brățări din tezaurele dacice de la Cehei (jud. Sălaj) și Cehețel (jud. Harghita).

677

II. D. GERHARD HIRSCH LOT NR. 1601

1. Monetă din aur – două foi de aur ce acopereau un miez de metal și pământ. După părerea noastră este un fals antic după staterii de tip Lysimah bătute la *Tomis* (Constanța) după anul 89 a. Chr. Av. Capul lui Alexandru cel Mare, cu diademă. Rv. Athena Nike (victorioasă) pe tron. Sub picioarele Athenei tridentul, dispus orizontal, cu mânerul între doi delfini. Legenda verticală în spatele zeiței Athena cuvântul ΒΑΣΙΛΕΩΣ, și în față ΑΥΣΙΜΑΧΥ. În fața bustului Athenei, orizontal, monograma ΘΕΜ, iar pe tron literele ΤΟ pentru *Tomis*, locul de batere. Cântărește 1,12 g. Fisuri, în special pe revers, văzându-se golul interior cu depuneri de pământ.

CONCLUZII

În cele ce urmează, drept concluzii, răspundem punctual la întrebările adresate prin Ordinul Ministrului Culturii și Ordonanța Procurorului:

1) Ce reprezintă bunurile prezentate ?

Toate artefactele studiate sunt obiecte de podoabă din argint – fibule, brățări, inele, colane (coliere), lanțuri-centură, pandantive. Doar cele două falere (Gorny & Mosch Lot 324) sunt din argint aurit. În privința monetei (Gerhard Hirsch Lot nr. 1601), aceasta este realizată din tablă de aur.

2) Dacă bunurile respective sunt autentice, din care sit provin acestea și dacă aparțin tezaurelor sustrase (din zona Sarmizegetusa – Grădiștea Muncelului)?

Toate piesele studiate sunt autentice și specifice civilizației geto-dacilor din secolele I a. Chr. – I p. Chr. În privința sitului propriu-zis din care provin și dacă aparțin tezaurelor sustrase anterior din zona Sarmizegetusei–Grădiștea Muncelului pentru moment este dificil a ne pronunța cu certitudine. Dar repetăm, sunt specifice geto-dacilor, astfel de piese fiind descoperite atât izolat, cât și în tezaure, așezări sau morminte din secolele II/I a. Chr. – I p. Chr. Predomină însă piesele din Transilvania, din zona de contact din sud-estul ei, adică din arealul în care se afla și capitale dacilor, Sarmizegetusa Regia–Grădiștea Muncelului.

3) Care este zona de proveniență a pieselor, din punct de vedere arheologic?

Toate piesele din prezenta expertiză aparțin spațiului locuit de către geto-daci în secolele II/I a. Chr. – I p. Chr., cu predilecție din Transilvania (spațiul intracarpatic), zona Sălaj-Crișana (spațiul de la vest de Carpații Apuseni), Banatului, Olteniei și Munteniei.

Pe loturi de ofertă spre vânzare situația este următoarea:

I. A. Gorny & Mosch Lot 120

Cele patru fibule cu noduri (a) fac parte dintr-un tip de fibule specifice dacilor din toată Transilvania în secolul I a. Chr.

Centura garnitură (b), din argint, compusă din plăci dreptunghiulare are o arie de răspândire în Oltenia și sudul Transilvaniei.

Lanțul garnitură (c) cu pandantive de tip „cui” și cu fibulă de tipul cu scut se întâlnește, cu precădere, în nord-vestul Munteniei și sudul Transilvaniei, dar și în Oltenia.

Cele două brățări spiralice (e) și cele trei inele (f) sunt piese simple, de completare a garniturii, sunt piese întâlnite pe tot spațiul locuit de geto-daci.

Deosebit de interesantă este însă brățara (d) care, pentru moment, în privința compoziției extremităților, este o piesă unică în spațiul geto-dac. Unele analogii morfologice, dar nu cronologice, se pot face cu piese de podoabă din aur și bronz datând din prima epocă a fierului, secolele XII–IX a. Chr., răspândite în toată Peninsula Balcanică, inclusiv zona carpatică. După părerea noastră această brățară constituie o creație locală dacică, creația unicat a unui meșter orfevrier cu deosebite calități artistice și tehnice. Însă pentru modul de realizare a extremităților singurele analogii sunt torțile vaselor de argint din tezaurul de la Sâncrăieni (jud. Harghita) din a doua jumătate a secolului I a. Chr.

Prin compoziție aceste piese pot constitui un tezaur compus din centuri, fibule, inele și brățări. Iar în privința ariei de răspândire a pieselor lotul poate fi localizat în sudul Transilvaniei.

I. B. Gorny & Mosch Lot 765

Colierul cu lunule și pandantivele cu piese triunghiulare constituie o compoziție mixtă, cu elemente celtice, dacice dar și din perioada romană timpurie specifice Olteniei, Transilvaniei și Serbiei.

II. A. Gerhard Hirsch Lot 630

Colierul cu pandantive (1) are corespondențe în nord-vestul Munteniei, Oltenia, centrul și sud-vestul Transilvaniei și Sălaj-Crișana.

Brățara (2) are similitudini în sud-estul Transilvaniei.

Inelul-verigă cu pandantiv în formă de topor (3) se aseamănă cu piese din Oltenia, sud-estul Banatului și centrul Transilvaniei.

Veriga-inel (4) se întâlnește în sudul Moldovei, Muntenia, Oltenia, Transilvania și Sălaj-Crișana.

Data fiind relativa diversitate de proveniență a pieselor, precum și complementaritatea pieselor – colier, brățară, inele – este foarte posibil ca ele să alcătuiască părți ale unui tezaur unitar descoperit în sud-vestul Transilvaniei, zonă în care se află și capitala Daciei, Sarmizegetusa – Grădiștea Muncelului.

Nu este exclus ca părți din acest tezaur să fi fost vândute separat – ne referim la piese recuperate anterior, în 2012–2014, de către autoritățile române.

II. B. Gerhard Hirsch Lot 677

Brățara (1) cu decor cap de șarpe are similitudini în zona Sălaj-Crișana și sud-estul Transilvaniei, deci, prin extrapolare, întregului spațiu transilvan.

II. D. Gerhard Hirsch Lot nr. 1601

1. Monetă din aur – două foi de aur ce acopereau un miez de metal și pământ. După părerea noastră este un fals antic după staterii de tip Lysimah bătuți la *Tomis* (Constanța) după anul 89 a. Chr.

4) Examinarea tipologico-stilistică, morfologică, traseologică a urmelor instrumentelor utilizate pentru realizarea pieselor, comparativ cu cele depuse la Muzeul Național de Istorie a României.

La această multiplă întrebare s-a răspuns pe larg în prima parte a prezentului raport de expertiză, atunci când s-a făcut descrierea pieselor pe loturi.

5) Dacă piesele prezintă depuneri sau urme de curățare, care este natura și semnificația acestora?

Majoritatea pieselor prezintă depuneri de pământ și rugină de fier ceea ce ar constitui o probă a faptului că au fost scoase din pământ și inițial se aflau în conexiune arheologică cu alte obiecte din diverse materiale – fier, lut ars, os. Aceste urme de pământ și rugină de fier sunt foarte clare pe resorturile celor patru fibule cu nodozități (Gorny & Mosh lot 120, a), pe o brățară (Gorny & Mosh lot 120, d), pe inelul tubular (Gorny & Mosh lot 120, f3), pe unele porțiuni din lanțul-centură (Gorny & Mosh lot 120, c) și pe inelul-verigă cu pandantiv secure (Hirsch lot 630, 3). Urme de pământ și de rugină se constată și pe moneda de aur (Hirsch lot 1601). Urme evidente de curățare prin spălare și frecare cu o perie se observă pe brățara din Hirsch lot 677. Această acțiune a fost făcută de descoperitor pentru ca piesa să arate cât mai frumos în ochii eventualului cumpărător. Cele două falere din argint-aurit (Gorny & Mosh lot 324) au fost și ele curățate prin spălare. În plus se văd urme clare de lipire, de așa zisă „restaurare”, cu substanțe din zilele noastre, rășini epoxidice gen UHU, Lipinol etc. Lipirea s-a făcut prin împreunarea mai multor fragmente ce mai mult ca sigur s-au rupt atât în momentul descoperirii, cât și în acela al spălării. Urmele de lipire se observă doar pe spatele celor două piese.

6) Dacă piesele reprezintă părți componente ale unui tezaur și dacă aparțin patrimoniului cultural național, categoria din care fac parte și care este valoarea lor de circulația?

Piesele analizate aparțin cu siguranță unor tezaure care însă au fost dezmembrate de către descoperitor. Spunem aceasta deoarece piesele respective sunt podoabe care se purtau întotdeauna în combinație și completare unele cu altele – fibule, brățări, colane, inele.

Socotim că toate obiectele expertizate la solicitarea organelor judiciare române ca fiind excavate ilegal și sustrate din situri arheologice **aparțin Patrimoniului Cultural Național** și trebuie incluse în categoria **TEZAUR**².

² În prezent piesele se află în custodia Muzeului Național de Istorie a României.